

УДК 130.2

САМООСВІТА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО ОБРАЗУ

О.В. Бурлука, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри
культурології Національного університету
«Юридична академія ім. Ярослава Мудрого»

Сучасна культура досить мінлива, епізодична, непостійна і умовна. Те, що здається правильним сьогодні, завтра може бути визнано хибним. Постмодерністська культура містить онтологічну невпевненість, зникають показники правильності способів поведінки, ухвалення рішень, немає єдиної ідеї, що згуртувала б усіх. Декларовані кимось істини, правила, положення, регламенти виявляються неповними, незавершеними, подвійними і змінюються вже за час виникнення, більш того у момент застосування в реальному житті. Люди в такому стані випробовують на свідомому і несвідомому рівнях бажання відчувати себе хоч би якоюсь мірою внутрішньо захищеними, інтегрованими, цілісними. Виходячи з цього, ми можемо припустити, що самоосвіта – це один з тих процесів, завдяки яким людина може з гідністю сприймати мінливий світ. Самоосвіта як один із чинників самовдосконалення здатна допомогти сучасній людині створити і зберегти своє власне «Я», свій образ. Досліджено самоосвіту особистості як створення власного образу, як вдосконалення свого освітнього потенціалу і як вищу форму задоволення пізнавальних потреб і інтересів. Доведено, що в умовах мінливої соціокультурної ситуації і глобалізації інформаційних систем саме самоосвіта сприяє збереженню індивідуальної цілісності особистості, її самовизначенню і самоідентифікації, забезпечує мобільність і свободу реалізації можливостей в професійні і непрофесійні сферах. Самоосвіта (як автономне явище і як складова інших видів діяльності) є формою організації і реалізації процесу пізнання людини, стає його соціальною передумовою і умовою здійснення. В процесі розвитку суспільства самоосвіта стала соціальним явищем і процесом, що безпосередньо впливає на роботу, побут, структуру вільного часу, умови життя представників усіх вікових і соціальних груп.

Ключові слова: самоосвіта особистості, самовдосконалення, самовизначення, самоідентифікація, пізнавальні потреби, власний образ, глобалізація інформаційних систем.

Актуальність. Неймовірна мінливість сучасного зовнішнього середовища, глобалізація інформаційних систем розширили можливості особистості в самореалізації. В цьому контексті феномен самоосвіти особистості набуває особливий статус масового соціального явища, нового соціального сенсу. Оскільки в умовах становлення інформаційного суспільства людині важливо не тільки підготувати себе до певної професії або виду праці, адже необхідно постійно йти за змінами в професійній діяльності, більш того, передбачати

нововведення, сформувати потенції акомодації до модифікацій, прагнути до перетворень, до самовдосконалення. Самоосвіта особистості, як значима складова особистісного розвитку є гарантією збереження професіонала і особистості в умовах динамічної соціокультурної ситуації. Адже самоосвіта не лише підготовка людини до певної сфери, галузі праці і конкретної роботи, але і умова підйому загальної культури особистості. Самоосвіта сприяє збереженню індивідуальної цілісності особистості, її самовизначенню і самоідентифікації, забезпечує мобільність і свободу реалізації можливостей в професійній і непрофесійній сферах. Самоосвіту слід розглядати як діяльність що спрямована на створення власного образу особистості, на вдосконалення свого освітнього потенціалу і як вищу форму задоволення пізнавальних потреб і інтересів. Самоосвіта як важливий чинник відтворення і зміни соціального запасу знання, саморозвитку і самореалізації особистості стає пріоритетним напрямом в освітній і науковій діяльності. Це підтверджує її високу індивідуальну і соціальну цінність і потребує державного рівня підтримки для створення комфортних умов щодо реалізації самоосвітньої діяльності громадян.

Ступінь дослідження проблеми. Самоосвіта особистості як створення образу розглядається в контексті саморозвитку, самовдосконалення. Це простежується в теорії діяльності і методології діяльнісного підходу (О.С. Белкіна, А.Н. Ксенофонтовой, О.Н. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Г.І. Щукиной), в теорії суб'єктності і суб'єктного підходу (О.В. Брушлинського, Л.С. Виготського, Е.І. Ісаєва, В.П. Зінченко, С.Л. Рубінштейна, В.І. Слободчикова), в концепції життєвого шляху особистості (К.О. Абульханової-Славської), концепції творчого саморозвитку особистості (В.І. Андрєєва), дослідженнях з проблем рефлексії як механізму саморегуляції особистості (І.Н. Семенова, В.І. Слободчикова, С.Ю. Степанова, Ю.О. Шрейдера), концепції особистісно орієнтованої освіти (Е.В. Бондаревской, В.В. Серікова, И.С. Якиманської), теорії ціннісної орієнтації особистості (О.Г. Здравомислова, А.В. Кир'якової, В.О. Ядова), персонологічних концепцій саморозвитку особистості (А. Маслоу, К. Роджерса), уявленнях

про проблему сенсу, форм його існування в стосунках людини зі світом, у свідомості і діяльності людини (Д.Н. Леонтьєва) тощо.

Мета Проблема самоосвіти особистості, в різних дослідженнях розглядається в основному в контексті самостійного оволодіння знанням, як самонавчання, але в контексті самостворення і розвитку особистості є предметом вивчення досить рідко. Тому слід розглянути самоосвіту як засіб створення власного образу особистості.

Сучасна культура епізодична, непостійна і умовна. Те, що здається правильним сьогодні, завтра може бути визнано хибним. Постмодерністська культура містить онтологічну невпевненість, зникають показники правильності способів поведінки, ухвалення рішень, немає єдиної ідеї, що згуртувала усіх. Декларовані кимось істини, правила, положення, регламенти виявляються неповними, незавершеними, подвійними і змінюються вже за час виникнення, більш того у момент застосування в реальному житті. Люди в такому стані випробовують на свідомому і несвідомому рівнях бажання відчувати себе хоч би якоюсь мірою внутрішньо захищеними, інтегрованими, цілісними. Виходячи з цього, ми можемо припустити, що самоосвіта – це один з тих моментів, завдяки яким людина може з гідністю сприймати мінливий світ. Самоосвіта як один із чинників самовдосконалення здатна допомогти сучасній людині створити і зберегти своє власне «Я», свій образ.

Людина полікультурна, і навіть якщо вона виховувалася в певному типі культури, і свідомо розділяє її нормативи і цінності все одно вона відкрита не лише наявним формам культури свого суспільства, але і минулому – різноманітності історії, типам знаково-символічних систем, що змінюють одна одну, в усій їхній своєрідності і багатстві. Людина вибирає з усієї культурної скарбниці людства те, що відповідає запитам і умовам її буття. Вона здатна на свободу вибору і культурну творчість свого життя і свого образу. Цей вибір можливий і в напрямку духовного вдосконалення і у вигляді саморуйнації. Людина може здійснювати вчинки і визначати свій життєвий шлях, не лише адаптуючись до наявних умов, наслідуючи норми і традиції, але і організовуючи життя згідно з обраними цінностями і виробленими переконаннями, не

лише спираючись на свій, але і на чужий досвід. Тобто, людина, крім того, що вона продукт конкретно-історичних громадських стосунків, в той же час є системою, що саморозвивається, самоналагоджується, саморегулюється. Людина відтворює свою цілісність не лише в контексті раціональності, що традиційно розуміється, але і через особистісне (неявне, нерефлексивне) знання, через індивідуальний досвід конкретної особи, що розуміється як невербалізована нерефлексивна форма свідомості і самосвідомості.

Тому, потреби людини в самоосвіті не є незмінними, вони змінюються як упродовж історії людства, так і впродовж життя окремої людини. Залежно від базових цінностей, прийнятих в суспільстві самоосвіта, може носити просоціальний або асоціальний, гуманістичний або індивідуалістичний характер, затверджувати одні цінності і заперечувати інші. Таким чином, ціннісна орієнтованість, спрямованість самоосвіти залежить від конкретно-історичних умов, громадських стосунків, способу життя, типу особистості тощо.

Феномену самоосвіти властиві поняття індивідуалізація і співучасть. Суб'єкт самоосвіти має індивідуальні риси – з одного боку затверджує себе як самоцентроване, самостійне, індивідуалізоване, самодіяльне «Я»; бере участь в структурному універсумі буття – з іншого. Онтологічно самоосвіта є «утворенням» деякої цілісності за допомогою саморозвитку, самоеволюції. Етимологія слова демонструє дихотомію змісту і форми, де «освіта» виступає як форма для розгортання внутрішньої суті, змісту цього явища. Онтологічні принципи мають полярну природу – «Я» і світ. Самоосвітня діяльність заснована, на свого роду, «роздвоєнні особи» – на суб'єкт і об'єкт.

Важливим є те, що конструктивні внутрішні особистісні процеси детермінують контекст соціального простору. Проблема конструювання на індивідуальному рівні змикається з проблемою усвідомлюваного і неусвідомленого (свідомого і несвідомого) і може бути представлена як співвідношення соціалізації і індивідуалізації у рамках самопізнання, самоідентифікації, самореалізації тощо. У сфері свідомого самоосвіта є процесом здійснення вільного особистісного вибору самого себе, тобто «сАмо», у сфері несвідомого –

«самО», що підкреслює і припускає інший тип детермінації – зовнішньої. Суб'єктивність «само» протистоїть перетворенню на об'єкт деякої «освіти». Це протиріччя реалізується в розвитку, як свідомості, так і буття за допомогою формотворчої практичної діяльності. Таким чином, сутнісна природа явища «само» виступає в її предметній формі – «освіта». «Само» – це демонстрація самоактуалізації, реалізації внутрішнього потенціалу, розвитку сутнісних сил явища. Результат самоосвіти – виникнення нової системної якості «за образом і подобою». «Само» – припускає активний і діяльно-організаційний напрям процесу освіти, якому притаманне цілеспрямованість, розвиток за власним планом і протистояння діям ззовні.

Самоосвіта – це надбання власного образу, це шлях до себе. Вченість, за Гегелем, є дійсність людини – «индивидуальность образованием подготавливает себя к тому, что есть она в себе, и лишь благодаря этому она есть и обладает действительным наличным бытием; насколько она образована, настолько она действительна и располагает силой» [1; С. 203] Тому людина повинна «поднять своё отдельное существо до своей всеобщей природы – образовать себя» [2; С. 61] Самоосвіта – справа суто особистісна, оскільки результатом цього процесу є створення свого образу, і проживання своєї особистої історії. Через вчинок складається особливий простір культури особистості як сукупності сенсів, символів.

Створення свого образу і процеси саморегуляції, що з ним пов'язані, реалізуються через сфери знання, діяльності, стосунків, тобто визначені соціальним розподілом названих сфер на індивідуально-особистісному рівні. Тому саморегуляція і самореалізація особистості тісно пов'язані із свідомістю і діяльністю і залежать від внутрішніх чинників і відрізняються за мірою активності, рівнем самосвідомості, характером готовності до самоосвіти. Самоосвіта визначається об'єктивним буттям соціального суб'єкта в суспільстві. Тобто самоосвітня діяльність викликається потребою, народженою в надрах соціального інституту, в певному типі соціального суб'єкта з набором функціональних характеристик. «Уровень и характер реализации самообразо-

вання як вида деятельности зависит от регуляции внеинституциональными и институциональными воздействиями. Соответственно, и механизмы этих социорегулятивных воздействий различны» [3; С. 27] – позначає у своєму дослідженні Г.Е. Зборовський. Він обґрунтовує інституціональну дію на самоосвітню діяльність і помічає, що специфіка виду соціального інституту, з яким пов'язано, або у рамках якого здійснюється самоосвіта, накладає свій відбиток на її характер [3; С. 28]. Тобто, самоосвіта обумовлена інституціональним розвитком суспільства, функціонує в його руслі, проте вже за визначенням, вона не є інституціональним видом діяльності, тому виходить за межі інституціональних стереотипів і зумовлює нові типи соціальної організації суспільства.

Самоосвіта як засіб саморозвитку, самовдосконалення особистості має два напрями. Перший – особистий, реалізується через самостійність людини у виборі тематики, часу і способу роботи. Найважливішою умовою його реалізації є досвід самооцінки і самоконтролю, прогнозування результату і аналізу наявних способів його досягнення, які стимулюють виникнення зацікавленого відношення до діяльності і до самого себе як суб'єкта пізнавальної діяльності, і припускає якнайповнішу реалізацію здібностей індивіда, його творчого потенціалу. Другий напрям – соціально-економічний – стимулюється професійно-трудою діяльністю людини, конкретною економічною ситуацією, під тиском несприятливих обставин, реалізується часто «всупереч», а не «завдяки» особливостям і характеру праці. Особистий і соціальний аспекти взаємозв'язані в процесі самоосвіти, коли вільна реалізація особистості обумовлена соціально-економічним контекстом. Взаємодія між соціальним і особистим є процес, в якому самореалізація індивіда виступає джерелом саморозвитку соціуму, а останній є умовою самоосвіти індивіда. Таким чином, самоосвіта служить цілям вдосконалення особистості, сприяє творчому використанню отриманих знань, впливаючи на духовний і освітній потенціал кожної людини, міра його турботи про розвиток морального,

естетичного, інтелектуального і в цілому – соціально-професійного потенціалу, стає і умовою прогресивного розвитку суспільства.

Якщо соціалізація виступає як характеристика інституалізації, то самоосвіта і об'єктивно, і суб'єктивно виходить за межі інституалізації. «Выступая формой неинституализированной деятельности, самообразование связано с инновационными процессами. Самообразование как объективная реальность определяет становление и видоизменение социальных групп, социальных институтов, социума в целом и служит фактором их развития» [3; С. 29], помічає Г.Е. Зборовський. Тобто, разом з пізнавальною діяльністю виступає і практично-перетворююча, спрямована на зміну індивіда і на світ, що його оточує [3; С. 29].

Конструктивні процеси на індивідуальному рівні, безумовно, розпочинаються з «усвідомлення», тобто з усвідомленої роботи щодо освоєння і розподілу знання. На основі засвоєних в процесі виховання, навчання і практичної діяльності системи цінностей і під впливом оціночних суджень інших суб'єктів людина виробляє відношення до себе самого, результатів своєї діяльності, актів поведінки. Рубінштейн С.Л. помічає: «Изменяя наличную ситуацию, взрывая её своими действиями, человек «выходит» за пределы самого себя. Это и есть становление и вместе с тем реализация его сущности» [4; С. 36]. Отже, самоосвіта – це внутрішня духовно-практична діяльність особливого роду, спрямована на зміну самого суб'єкта, в результаті якого змінюється його внутрішній світ, створюється свій власний образ.

Висновок Таким чином, парадигмою самоосвіти є процес становлення людського в людині, складання, формування людської родової природи, її формування, карбування. Каркас самоосвіти: освіта людини через діяльність, у рамках якої вона освоює розумові, пошукові, творчі, навчальні, організаційні, самоаналітичні, інтенціональні засоби. Обробка в собі родових людських якостей – соціальності, діяльнісних характеристик, розумності, моральних начал складає підґрунтя самоосвіти. У результаті чого складається основа особистості, особистий і особовий початок у рамках цих родових визначень.

Отже, самоосвіта не лише диктується об'єктивною необхідністю постійного поповнення, творчої переробки знань, але і є процесом, сприяючим становленню особистості, її загальної культури, соціальної зрілості, професійної мобільності. Разом з цим величезне значення мають пізнавальні здібності самої особистості.

Самоосвіта є процесом конструювання (самоконструювання) особистості, сутність якого, – в єдності практико-пізнавальних процедур. Конструювання особистості є осмисленим, усвідомленим освоєнням соціальної дійсності, що актуалізує процеси самопізнання, самоідентифікації, саморегуляції. Самоосвіта є способом самореалізації суб'єкта в пізнавальній діяльності, коли розкриваються його екзистенціальні, антропологічні і соціальні характеристики. Самоосвіта як постійний процес становлення образу є одночасно і деякий результат, сформованість, вона змінює людину внутрішньо, сприяє її успішності в житті. Підсумком, своєрідним вінцем самоосвіти є виникнення цілісності, нової системної якості особистості, яка зовні проявляється в зміні системи стосунків особистості з соціальним світом, а внутрішньо – через зміну її структури.

Література

1. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа. – СПб., 1992. – 263 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Философская пропедевтика //Работы разных лет. – т. 2, М., 1971. – 170 с.
3. Зборовский Г.Е. Самообразование в условиях формирования новой образовательной парадигмы //Гуманизация и гуманитаризация профессионально-педагогического образования. – Екатеринбург, 1994. – С. 23 – 41.
4. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. – М.: Наука, 1997. – 189 с.

САМООБРАЗОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ КАК ПРОЦЕСС СОЗДАНИЯ СОБСТВЕННОГО ОБРАЗА

Е. В. Бурлука

Современная культура достаточно переменчивая, эпизодическая, непостоянная и условная. То, что кажется правильным сегодня, завтра может быть признано ошибочным. Декларируемые кем-то истины, правила, положения, регламенты оказываются неполными, незавершенными, двойственными и изменяются уже за время возникновения, больше того уже в момент применения в реальной жизни. Постмодернистская культура содержит онтологическую неуверенность, исчезают указатели правильности способов поведения, принятия решений, нет единой идеи, которая сплотила бы всех. Люди в таком состоянии испытывают на сознательном и несознательном уровнях желание почувствовать себя хоть бы в какой-то степени внутренне защищенными, интегрированными,

целостными. Исходя из этого, мы можем допустить, что самообразование – это один из тех моментов, благодаря которым человек может с достоинством воспринимать переменчивый мир. Самообразование как один из факторов самосовершенствования способно помочь современному человеку создать и сохранить свое собственное «Я», свой образ. Исследовано самообразование личности как создание собственного образа, как совершенствование своего образовательного потенциала и как высшую форму удовлетворения познавательных потребностей и интересов. Доказано, что в условиях переменчивой социокультурной ситуации и глобализации информационных систем именно самообразование способствует сохранению индивидуальной целостности личности, ее самоопределению и самоидентификации, обеспечивает мобильность и свободу реализации возможностей в профессиональной и непрофессиональной сферах. Самообразование (как автономное явление и как составляющая других видов деятельности) является формой организации и реализации процесса познания человека, становится его социальной предпосылкой и условием осуществления. В процессе развития общества самообразование стало социальным явлением и процессом, который непосредственно влияет на работу, быт, структуру свободного времени, условия жизни представителей всех возрастных и социальных групп.

Ключевые слова: самообразование личности, самосовершенствование, самоопределение, самоидентификация, познавательные потребности, собственный образ, глобализация информационных систем.

SELF-EDUCATION OF PERSONALITY AS PROCESS OF CREATION OF OWN CHARACTER

E.V. Burluka

Modern culture changeable enough, episodic, inconstant and conditional. That seems correct today, tomorrow can be confessed by erroneous. Truths, rules, positions, declared someone, regulations appear incomplete, uncompleted, ambivalent and change already in times of origin, moreover already in the moment of application in the real life. A post-modern culture contains ontological uncertainty, the pointers of rightness of methods of behavior, making decision disappear, there is not a single idea that would join all. People in such state test on conscious and irresponsible levels desire to feel even partly inwardly protected, integrated, integral. On this basis, we can assume that self-education – it one of those moments due to that a man can with dignity perceive the changeable world. Self-education as one of factors of self-perfection able to help a modern man to create and save it own «I am», the character. The self-education of personality as creation of own character, as perfection of the educational potential is investigational and as a higher form of satisfaction of cognitive necessities and interests. It is well-proven that in the conditions of changeable sociocultural situation and globalization of the informative systems exactly a self-education assists maintenance of individual integrity of personality, her self-determination and self-definition, provides mobility and freedom of realization of possibilities in professional and amateurish spheres. It is well-proven that in the conditions of changeable sociocultural situation and globalization of the informative systems exactly a self-education assists maintenance of individual integrity of personality, her self-determination and self-definition, provides mobility and freedom of realization of possibilities in professional and amateurish spheres. A self-education (as the autonomous phenomenon and as a constituent of other types of activity) is the form of organization and realization of process of cognition of man, becomes his social pre-condition and condition of realization. In the process of development of society a self-education became the social phenomenon and process, that directly influences on work, way of life, structure of spare time, condition of life of representatives of all age-related and social groups.

Keywords: self-education of personality, self-perfection, self-determination, self-definition, cognitive necessities, own character, globalization of the informative systems.